

Harlusta kotoisin olleen Hilikka Salmisen tilkkutyöt kertovat kolmen evakkoperheen ja heidän seitsemän lapsensa tarinan

Hanna Alajoki esitteli Harlusta kotoisin olleen äitinsä Hilikka Salmisen (os. Koikkalainen, s. 8.4.1937, k.14.11.2019) tilkkutöitä Vammalan Karjalaseuran tarinaillassa 12.2.2023 Vammalan Kauppatalolla. Esillä olleet kahdeksan tilkkutyötä ovat taitavasti applikoimalla tehtyjä tekstiilitauluja, jotka kertovat kolmen evakkoperheen ja heidän seitsemän lapsensa tarinan evakkoon lähdöstä näihin päiviin saakka. Hilikalle evakkoajan kokemukset olivat olleet hyvin kipeitä, eikä hän ollut pystynyt niistä koskaan puhumaan. Taitavana käsityöihmisenä hän oli eläkepäivinänsä tutustunut ja innostunut tilkkutöistä, jotka sitten myöhemmin hänen täytettyään jo 80 vuotta mahdollistivat evakkoajan kokemuksesta kertomisen tilkkutöiden muodossa. Tilkkutöissä evakkolapset on esitetty kettuhahmoina, jotka olivat aina olleet Hilikalle mieluisia eläinhahmoja.

Hanna Alajoki, oikealla esittelee, äitinsä tilkkutöitä ja Arja Tuominen avustaa

Hanna kertoi, että kukaan ei etukäteen ollut tiennyt näistä hänen äitinsä tilkkutöistä. ”Tämä tuli ihan yllätyksenä. Me oltiin mun perheen kanssa kylässä mummulla, kun äiti sano vaan, että hänellä olisi tällaiset työt, ja että hän haluaisi, että istutte ja kuuntelette, ja kännykät pois lapsilta. Äiti oli hautonut evakkolapsen tuntojaan, joista hän ei pystynyt koskaan puhumaan, jo pitkään, mutta löytänyt vasta vanhoilla päivillään keinon niiden purkamiseen seitsemän kettulapsen tarinasta kertovien tilkkutöiden muodossa.”

Hanna on kuitenkin aina ollut hyvin perillä sukunsa evakkovaiheista, vaikka oma äiti ei ollut niistä pystynyt kertomaan. Hannalle näistä asioista on kertonut paljon hänen mummunsa Aino Koikkalainen. Aino Koikkalainen (os. Peltonen, s. 29.10.1908, k. 22.12.1994) ja hänen puolisonsa Hjalmar Koikkalainen (s. 14.6.1904, k. 13.11.1972) olivat molemmat kotoisin Sortavalan maalaiskunnassa, mutta muuttaneet Harluun vuonna 1934. Harlussa heille syntyi kolme lasta Leena, Hilikka ja Harri. Nuorin lapsista Riitta syntyi Kaarlelassa nykyisessä Kokkolassa vuonna 1940. Aino-mummun kanssa Hanna on osallistunut myös mm. Karjalan Liiton kesäjuhliin ja käynyt Karjalatalolla eri tilaisuuksissa. ”Karjalaisuus elää kyllä mussa vahvasti, ja olen ylpeä siitä!” kuvaili Hanna vahvaa karjalaista identiteettiään.

Hannan täti, Riitta Koponen, (os. Koikkalainen) on kirjoittanut tilkkutöissä esiintyvien evakkoperheiden ja -lasten vaiheista muistion ja jutun ”Seitsemän pientä evakkolasta”, vuonna 2008. Tilkkutöiden esittelyteksti on Hannan ja Riitan käsialaa, ja se on esitetty ensimmäisen kerran evakkojunatapahtumassa vuonna 2017. Tämän kertaista esitystä Hanna on täydentänyt vielä sen jälkeen löytämillään mummunsa muistiinpanoilla perheen evakkomatkoista.

Olipa kerran kolme kettuperhettä – tarina alkaa

Olipa kerran kolme kettuperhettä, jotka asuivat Karjalassa. Immosen ja Jaatisen perhe asuivat Harlun tehtaalla lähellä. Isäketut olivat tehtaalla töissä, Immonen hitsaajana ja Jaatinen viilaajana. Koikkalaiset viljelivät maata Paussun kylässä. Perheiden aikuiset olivat tutustuneet toisiinsa harrastusten kautta, Martta-työssä ym. Kettulapset olivat tavanneet toisensa vain vilaukselta.

*Seitsemän pientä evakkoa. Edessä vasemmalta Hilikka, Riitta, Harri ja Kaija.
Takana vasemmalta Leena, Airi ja Mirja*

Esitelmän aluksi Hanna kertoo tilkkutöiden päähenkilöiden kettuperheiden elämästä Karjalassa ja soittaa puhelimestaan äitinsä muistoksi Anneli Saariston esittämän evakon laulun.

Ensimmäisessä tilkkutyössä kettulapset leikkivät Karjalassa kesällä 1939 kaikessa rauhaa kukin tahoillaan, Airi, Mirja ja Kaija Harlun tehtaalla varjossa, Leena, Hilikka ja Harri Paussun kylässä. Sitten eräänä päivänä rauha rikkoontui. Suuri naapurimaa halusi omakseen tehtaalla ja kaikki kettujen kolot koko Suomessa. Syttyi sota, sillä Suomi ei halunnut luopua itsenäisyydestään. Koko Karjala oli tyhjennettävä asukkaista. Harlun tehtaalla lähellä olevat perheet jättivät kotinsa hyvissä ajoin ja saivat pakata mukaansa tavaroita. Koikkalaisten perhe oli viimeisten lähtijöiden joukossa. Pari päivää ennen joulua 1939, he nousivat härkävaunuun Harlun asemalla matkatavarat selkäreppussa. Vaunussa oli tasoja, joilla nukkua, kamiina keskellä, pakkasta -30 astetta. Kettuäiti oli ottanut mukaan karhunaljan, jolla kolme pientä kettua mahtui nukkumaan. Neljäs kettulapsi oli äitiketun mahassa.

Toisessa tilkkutyössä Koikkalaisten kettuperhe on joulukuussa 1939 evakkojunan härkävaunussa matkalla Kokkolaan pommikoneiden jylistessä. Matkaselän asemalla viholliskoneet pommittivat

vaunua. Kaikkia kehoitettiin poistumaan vaunuista, mutta kettuäiti jäi poikasineen vaunuun, koska pakeneminen olisi ollut mahdotonta kolmen pienen kanssa kovassa pakkasessa. Viereinen vaunu ja kaikki sen eläimet tuhoutuivat. Pommituksessa kuoli myös ukkokettu, joka oli lähtenyt ostamaan ämpäriä tuodakseen sillä vettä janoisille lapsille. Kettumummu sai pelastettua kodin arvopaperit ja rahat ukon povitaskusta. Matka jatkui. Kukaan ei tiennyt mihin matka veisi. Parin vuorokauden kuluttua juna saapui Kokkolaan. Matkustajat vietiin Kokkolan kirkkoon. Sieltä kaikki jaettiin perhekunnittain asuntoihin. Kettuperheeseen kuului kaikkiaan kymmenen kettua. Kaikki lähisukulaiset halusivat pysyä yhdessä. Perhe jäi viimeiseksi, koska kukaan ei halunnut niin suurta joukkoa vaivoikseen. Viimein kettuperheellekin järjestyi majapaikka.

Kolmannessa tilkkutyössä kettulapset leikkivät Kokkolassa omakotitalon pihalla olevalla suurella kivellä, mieluisalla leikkipaikalla. Vuoden aikana kettuperheet asuivat evakossa useassa eri paikassa, kunnes viimein valtio maksoi osan sotakorvauksista ja Koikkalaiset ostivat omakotitalon Kokkolasta Ouluntie 3:sta. Kaikki kolme kettuisää olivat töissä Kokkolan lentokonetehtaassa sotavarustelutöissä. Ja kun omakotitalon piharakennukseen muutti kaksi tuttua perhettä, niin samalla pihalla vilisti seitsemän pientä kettua. Riitta nuorin lapsista oli syntynyt 1940. Kettulapset leikkivät aamusta iltaan yhdessä. Kaikki olivat ulkona, jos sää ja kengät sallivat, ja kenkiä vaihdeltiin.

Neljäs tilkkutyö kuvaa evakkoon lähtöä sekä Karjalan ja kotikontujen menetystä toistamiseen. Eräänä päivänä jatkosodan alettua tuli tieto, että Karjalaan voi muuttaa takaisin. Koikkalaiset halusivat lähteä, koska sinne olivat jääneet koti ja pellot. Kaksi muuta perhettä jäivät Kokkolaan. Puolitoista vuotta kului, ja kaksi kertaa ehdittiin tehdä kevätkylvöt. Sitten oli taas lähdettävä sodan jaloista ja jätettävä kaikki. Tykkien jylinä kuului läheltä ja taivas hehkui uhkaavana. Nyt kettuäiti tiesi, että perhe ei pääse enää koskaan asumaan Karjalaan. Juhannuksen jälkeen vuonna 1944 kettuperhe astui tavalliseen junavaunuun ja matka kohti Kokkolaan alkoi, jossa odotti kaksi tuttua kettuperhettä tutussa osoitteessa Ouluntie 3. ”Tämä neljäs työ, vaikka se on yksinkertainen, oli äidille kaikkein rakkain.” kertoi Hanna työn äidissään herättämästä vahvasta tunteesta.

Viidennessä tilkkutyössä seitsemän pientä kettulasta ovat taas yhdessä ja leikkivät ”naakia ja makkaraa” Ouluntie 3:ssa Kokkolassa. Nyt alkoi kettulasten onnellisin aika. Kettulapset kävivät nuorimmaista lukuun ottamatta koulua. Kaiken vapaa-ajan seitsemän lasta oli yhdessä. Yhteinen piha tarjosi monenlaisia mahdollisuuksia leikkiin mukavine leikkipaikkoineen kuten isokivi, laiva, rapatie ja pikkupotti metsikkö. Kaupasta ei saanut valmiita pelejä eikä pelivälineitä, mutta lapset keksivät ja tekivät niitä itse. He antoivat leikkipaikoille ja peleille myös omat hauskat nimensä. Isät kävivät töissä lentokonetehtaalla, mutta pulaa oli kaikesta. Ruokaa hamstrattiin jatkuvasti maataloista. Metsästä kerättiin sieniä ja marjoja. Pihlajanmarjoja, luita ja paperia kerättiin myyntiin. Kettulapset olivat kykyjensä mukaan mukana. Lapsuus oli rikasta aineellisesta puutteesta huolimatta. Kettulasten lähellä ja tukena olivat heidän omat vanhempansa yhdessä pihan toisten vanhempien kanssa. He antoivat lasten olla lapsia ja oikeuden leikkiä.

Hannan täti Riitta Koponen on kirjoittanut tähän tilkkutyöhön liittyen seuraavan runon:

*Torkinmäki Ouluntie,
siinä paikka totta vie.
Koti seitsemän evakkolapsen,
nytkö melkein harmaahapsen.*

*Leikkipaikkoja puuttunut ei,
vaik ryssä Karjalankin vei.
On rapatie, pikkupotti, laiva ja isokivi,
ja muita paikkoja iso rivi.*

*Vaan isokivi oli paikoista parhain,
sen opimme jo varhain.
Ken sille kiivetä jaksoi,
se vaivan kyllä maksoi.*

*Laivassa vietettiin usein häitä,
ja päästä tapettiin lihavia täitä.
Vaan torakat tappoi
vahva sinihappo.*

*Airi ja Leena johtajuudesta kisa,
siinä käytiin monta visaa.
Me muut ei paljon mitään,
apulaisina pyörittiin
ja hoviväkenä hyörittiin.*

Kuudennessa tilkkutyössä kaikki seitsemän kettulasta ovat mukana yhteisissä leikeissä haitaritaloksi kutsutun rivitalon pihalla Nokialla Siuron Linnavuorella. Kettuperheet olivat tulleet tänne työn perässä vuonna 1947, jolloin Kokkolan lentokonetehdas oli muuttanut tehtaansa Nokialle Siuron Linnavuoreen. Tehdas oli rakentanut työntekijöilleen asunnoiksi rivitalon, jota silloin kutsuttiin haitaritaloksi. Tähän Nokian ensimmäiseen rivitaloon pääsivät asumaan myös kaikki kolme kettuperhettä. Talossa oli vessa ja lämmin vesi. Kettulasten yhdessäolo jatkui. Nyt leikkeihin ja peleihin osallistuivat muutkin haitaritalon lapset. Vieressä oli järvi, ja koko kesä siellä uitiin ja leikittiin. Soutamiseen oli käytössä köykkä, isien tekemä ruuhi. Retkiä tehtiin Murhasaareen ja muuallekin. Pelattiin pallopelejä ja yleisurheiltiin entisen sahan alueella. Leikittiin vinkkiä, rosvoa, poliisia ja Tarzania, tehtiin näytelmiä ja esitettiin niitä koko haitarin väelle. Nuorinkin kettulapsi aloitti kansakoulun.

Seitsemännessä tilkkutyössä maailma on vieroittanut kettulapset toisistaan. Vuonna 1949 maksettiin lopulliset sotakorvaukset, ja Koikkalaiset ostivat omakotitalon Korvolan kylästä 5 km Nokian keskustasta. Linnavuoreen oli matkaa lähes 10 km. Yhteydenpito kettulasten kesken muuttui satunnaiseksi, koska jokaisella oli koulunkäynti, ammattiin valmistautuminen ja perheen perustaminen. Yksi kettulapsista, äidin sisko Leena, on muuttanut Kanadaan ja jäänyt sinne pysyvästi asumaan.

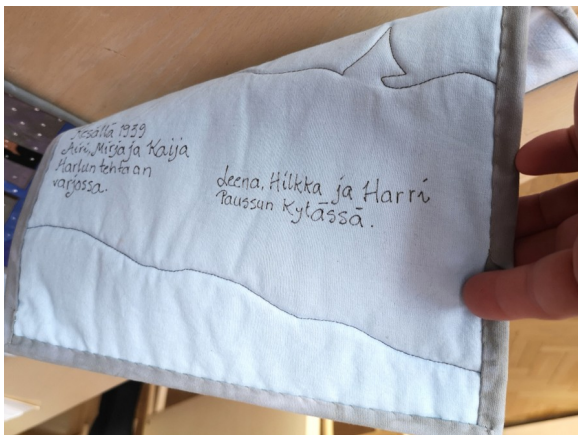
Kahdeksannessa tilkkutyössä aika on kulunut ja evakkolasten tapaamiset ovat taas alkaneet tiivistyä. Viini virtaa ja laulu soi Harrin kattoterassilla elokuussa 2013. Kanadassa asunut Leena on kuollut vuonna 2000, mutta hän on muistoissa yhä vahvasti mukana. Leenan vieraillessa Suomessa joka toinen vuosi kettulapset kokoontuivat erilaisten teemojen puitteissa. Tällöin juhlittiin tupaantuliaisia, merkkivuosispäiviä, Karjala-juhlaa, itsenäistä Suomea, 30-lukua tai oltiin muuten vain yhdessä. Välimatkat eivät ole olleet esteenä tapaamiselle.

Nyt kettulapsia on enää kolme jäljellä Riitta, Kaija ja Airi, yksi kustakin kettuperheestä. Hannan äiti, joka on tehnyt nämä tilkkutyöt, on kuollut vuonna 2019, mutta hänen työnsä elävät yhä ja kertovat evakkolasten tarinaa edelleen.

*Tilkkutyöt, jotka on tehty värjätyistä lakanakankaista ompelemalla kiertävät yleisön katseltavana. Taidokasta työnjälkeä kiitellään ja ihastellaan:
"Pientä, pientä tikkiä, taitavasti tehty!"*

Töiden taakse Hilikka on kauniilla käsialalla kirjoittanut kunkin työn aiheen

Mummon muistiinpanot "Muistoja Karjalasta"

Seuraavassa on otteita Hannan mummun Aino Koikkalaisen kirjoittamista muistiinpanoista ensimmäisestä evakkomatkasta talvisodan alettua.

Niin alkoi matka kohti tuntematonta tulevaisuutta. Tulimme Harlun asemalle ehkä viiden aikaan, oli pimeätä. Sitten alkoi lastaus vaunuihin. Poliisit olivat järjestämässä. Saman kylän asukkaat laitettiin samaan vaunuun. Me kuuluimme vitsanurmelaisiin. Siksi en pääsyt sukulaisten kanssa samaan vaunuun. Meitä oli vaunussa ehkä 30 henkeä. Vaunu oli tavaravaunu, johon oli tehty tasanteet molempiin päihin. Sen alle panimme tavaranyytit ja reput. Keskivaunu oli vapaa, ja siinä oli kamiina ja puita. Vihdoin lähdimme liikkeelle. Hitaasti. Veturin jäljessä oli

karjavaunuja, josta kuului lehmien mölinää. Olivat olleet siellä jo koko yön. Päivä alkoi sarastaa. Meidän vaunu oli heti karjavaunujen perässä. Matkaselän asemalla, jossa ukko-Tuomas kuoli. Se oli risteusasema. ”Juna joutui odottamaan vastaan tulevaa sotilasjunaa, joka vei miehiä rintamalle. Juna kerkisi mennä ohi ennen kuin alkoi pommikoneiden hyökkäys. Pommitus oli aivan hirveä. Edessä oleva veturi särkyi. Viisi karjavaunua oli veturin perässä ja meidän vaunu heti niiden jälkeen. Viimeisestä karjavaunussa oli jäänyt vain muutama lehmä eloon. Rata rikkoontui myös.

Kuului kauhea ryminä ja vaunut hyppivät ja heiluivat. Painoin lapset matalaksi ja kävin itse heidän päälleen. Vihdoin myöhään illalla päästiin lähtemään, kun kaikki oli raivattu ja saatu uusi veturi eteen. Kun tultiin Sortavalan asemalle (joka oli lähellä Harlua), asema paloi. Siitä päästiin ajamaan ohi. Oli jo yö, kun tultiin Elisenvaaraan. Siellä oli myös tulipaloja aivan radan vieressä, mutta pääsimme kääntymään sieltä Savon radalle. Kun lapset nukkuivat, tirkistelin ovenraosta, joten olin aina selvillä missä mentiin. Kohta oli jo vuorokausi mennyt kotoa lähdöstä. Lapsille ja aikuisille tuli hätä laskea liikoja pois. Pottia ei ollut kuin Hilmalla, mutta hän antoi sen kaikkien käyttöön. Joskus tuli hajuja aika lailla, mutta ei silloin valitettu. Matka oli hidasta, kun aina piti odottaa vastaan tulevia junia. Kun ilmahälytys tuli, juna peruutti takaisin metsän varjoon. Niin jatkui se matka Elisenvaarasta kohti Savonlinnaan. Oli aamu, kun ohitettiin Savonlinna. Välillä juna pysähtyi monta kertaa. Kerran junan pysähdytyä menin ulos, kun minulle tuli hätä. Menin junan toiselle puolelle, kun siellä ei näkynyt ketään. Kyykistyin, samalla siihen tuli kaksi sotilasta. Sanoin, että kyllä tähän mahtuu useampikin, enhän voinut jättää kesken toimitustani. Päivä taisi olla illassa, kun juna lähti. Vaikka kuinka kyselimme, että minnepäin meitä viedään, ei kukaan osannut sanoa. Seurasimme paikannimiä ovenraosta, mutta ei yöllä nähnyt, kun kaikki oli pimennettyä. Mutta ei karjalainen luonne kauan pysy hiljaa. Pian alkoi naurua, huumoria vaikka aivan pienistäkin asioista. Välillä kuului itkuakin. Kun käännettiin Haapamäeltä pohjoisiin, arvattiin, että kohta ollaan Pohjanmaan lakeuksilla. Lunta oli aika vähän, heinäkorret näkyivät. Joku sanoi, että täällä on hyvä olla, kun leipä kasvaa talvellakin. Toiset sanoivat, että mennään jäkälän syöntiin.

Meidät kuljetettiin kirkonmäen suureen kirkkoon. Se tuli aivan täyteen. Ei ollut muuta paikkaa kuin kirkon penkit. Meille tuotiin kuumaa maitoa tai kurria lapsille ja vähän aikuisillekin. Sairaanhoidaja kulki ja kyseli sairaista. Harrillekin oli loppumatkasta noussut kuume, ja hän oli kovin rauhaton. Antoivat hänelle aspiriinia ja maitoa. Vein karhunaljan urkuparvelle menevän rappukäytävän käänteeseen ja laitoin kaikki lapset sinne. Nukkuivat koko yön. Istuimme siinä lähellä ja välillä kävin peittelemässä. Ulkona pommitusten aikana kylmenneet lapset huusivat koko yön. Ovet olivat auki. Ihmiset kulkivat edestakaisin.